

Igazságosságot az áldozatoknak!

A szerető Isten és az „utolsó ítélet”

Interjú *Ottmar Fuchs* teológussal

Fuchs úr, a prédikációkban és az egyházi megnyilatkozásokban már nemigen bukkan fel az „utolsó ítélet”, sok keresztény már nem hisz ebben. Ön azonban számol vele, és hisz abban, hogy Isten „utolsó ítéletet” tart az idők végén. Miért?

En elvárom ezt, mielőtt még hinnék benne. Engem ugyanis nem hagy nyugton az a kérdés, amelyet az érzékenyen gondolkodó emberek időtlen idők óta föltesznek, vagyis hogy a történelem ártatlan áldozatainak jajszava meghallgatásra talál-e, és létezik-e igazságosság a halálon túl, amikor ezek a kiáltások elhalnak ebben a világban. Arról a kérdésről is szó van, hogy azok az emberek, akik gonoszságot műveltek, egyszerűen megússzák-e, vagy kérdőre vonják-e majd őket. Engem az igazságosság iránti vágy mozgat, és hogy legyen „jóvátétel” a rossz tettekért, bármilyen elképzelhetetlen formában is. Ellenkező esetben csak a cinikus „pechem volt” maradna válaszként. Ezt az alapvagyat, amely sok emberben megvan, de gyakran nem tudják összekapcsolni a remény konkrét formájával, én összekötöm az utolsó ítélet keresztény reményével.

Fenyegetésként?

Éppen hogy nem. Az utolsó ítélet képét mindmáig gyakran arra használják – a kereszténységben is –, hogy nyomás alá helyezzenek embereket. A katolikus egyházon belül az üdvösség elvesztésével fenyegetnek, az egyházon kívüli embereket pedig azzal, hogy elnyerhetnék az üdvösséget, ha kereszténnyé válnának. Az ítélet ekkor missziós nyomásként működik, és az örökkévalóságba nyúlóan szétválasztja a benn lévőket és a kívül maradtakat. Számomra arról van szó, hogy a keresztény üzenet foglalja magába sok ember vágyakozását az igazságosságra és a kiengesztelődésre, és az egyházak változtassák meg elképzeléseiket a történelem és az egyén életének végéről.

Milyen irányban?

Abban az irányban, hogy semmilyen okozott szenvedés nem megy veszendőbe, hogy azok, akik szenvedést okoztak, nyilvának meg a bűnbánat fájdalma számára, és hogy mindenki remélhesse a szabadulást. Isten ítélete tehát nem azt jelenti, hogy a hívőket elválasztja hitetlenektől, és az utóbbiakat a pokolba taszítja. Nem a hitről vagy a hitlenségről van szó, hanem a jó és a rossz megkülönböztetéséről. A Máté-evangéliumnak a világítéletéről szóló beszéde a jótetteket követeli meg, hitről nincs szó benne. A vallás csak akkor ér valamit, ha föl lehet ismerni a gyümölcséről, arról, hogy követői szolidárisak a bajban lévőkkel és a betegekkel.

Ön hogyan képzei el az utolsó ítéletet?

Olyan Istenből indulok ki, aki sosem büntet szeretetének megvonásával. De éppen az egyetemes szeretetnek ebben a távlatában jelenik meg annál élesebben a szenvedés, valamint az emberek felelőssége. Ha az emberek a halálban a mérhetetlen szeretettel szembesülnek, akkor erre reagálni fognak – a szerint, ahogyan éltek –: örömmel minden jó miatt, és mélységes fájdalommal az okozott szenvedések miatt. Erről a fajta igazságosságról

van szó az utolsó ítéletben. A szeretet megelőzi, és lehetővé teszi a fájdalmat.

Az áldozatok és a tettesek afféle Istem előtti kiegyezésésként kell ezt elképzelni? Világi példaként ön azokra a politikai igazságtételi bizottságokra utal, amelyekben a tetteseket szembesítik áldozataikkal.

Ezek előzetes megsejtései annak, ami az ítéleten elképzelhetetlen módon fog megtörténni. És a példa azt is mutatja, hogy ez nem megy „olcsón”, hanem rettenetesen fájni fog. Aki azt mondja: „Ha az ítélet kimenetele úgyis kedvező lesz mindenki számára, akkor azt tehetek, amit akarok”, az semmit sem értett meg ebből. Ezért fontos, hogy az utolsó ítéletről alkotott elképzelést összekössük az emberi tapasztalatokkal: Aki egy általa szeretett embernek fájdalmat okozott, az előbb vagy utóbb érezni fogja, mennyire fáj ez az illetőnek, és hogy neki magának is mennyire fáj a saját tette. Ez azt jelenti: a szeretet fokozza a fájdalmat. Ez egyfajta „gyógyító tapasztalat az ítéletről”. Ha nem érzek magamban semmilyen szeretetet, akkor semmilyen fájdalmat sem érzek, és akkor semmi sem gyógyul meg. Az én nagy vallási reményem abban áll, hogy szembesülve Istennek ezzel a számunkra elképzelhetetlen, végtelen és kimeríthetetlen szeretetével, amelynek az utolsó ítéleten védtelenül ki leszünk téve, minden ember ember szíve meglágyul.

Úgy véli, hogy léteznek olyan emberek, akik sosem lágyulnak meg, még Isten színe előtt sem? Akik – egy régi képet használva – a pokolban maradnak, vagyis örökre elválasztva Isten szeretetétől?

Nem hiszem. Isten nem lehetne többé egyetemesnek elgondolni, ha csak egyetlen ember is létezne, aki képes vagy köteles lenne Isten valóságán kívül élni. A végén minden jól alakul majd. De ebben az esetben sem olcsón. „Örökre” láthatóak maradnak azok a sebek, amelyeket az emberek elszenvedtek vagy másoknak okoztak, de „megdicsőült” formában, ahogyan a Biblia mondja: immár keresztülmentek a szenvedésen. Világos, hogy léteznek olyan emberek, akik rettenetesen rosszak, akikben semmi együttérzés nincs mások iránt. Nagyon jól el tudom képzelni, hogy vannak olyan vallásos emberek, akik a pokolba kívánják az ilyeneket. De hiszem, hogy Isten végtelenül nagyobb annál, amit feltételezünk (vagy nem feltételezünk) róla, s amit elképzelhetetlennek tartunk. Búcsút kellene mondanom Istennek, ha nem tudnám feltételezni róla azt a jóságot, amely végtelenül felülmúlja minden elképzelésünket és jóságának ellentmondó tapasztalatainkat.

Ön szerint az ember panasza, Isten megvádolósa is hozzátartozik az utolsó ítélethez: a panasz amiatt, hogy ez a világ olyan, amilyen, és hogy a világ teremtőjeként Isten is felelős a világ olyan-amilyen voltaért. Sokan kétségbe vannak esve a rengeteg háborús bűncselekmény és a fanatikusok barbár terrorja miatt. Ezek az emberek küzdenek azért, hogy meg tudják őrizni a jóba vetett reményüket. Istenhitükért is küzdenek. Mert Isten nem avatkozik be. Miért avatkozik be Isten a világ me-

netébe csak valamikor a történelem végén, és miért nem itt és most?

Erre nincs válasz, legalábbis nincs más válasz, mint Isten maga. Az emberek a halálon túl be fogják hajtani a választ. Megbocsájthatatlan, hogy Isten, aki sokszorosan atyának szólíttatja magát, képes egyszerűen elnézni annyi szenvedést és halált. Az egész Bibliában nincs válasz erre a vészkiáltásra. Számomra egyre elviselhetlenebbé válik, hogy nekünk, a Föld északi féltekéjén élőknek egészen jól megy a déli féltekén élő milliárdok rovására. Es ezért az egyes emberek még csak nem is felelősek közvetlenül, de ugyanakkor mégis közvetlenül felelősek a viszonyok megváltoztatásáért. Hálás vagyok kivételezett egyetemi tevékenységemért, és tudom, hogy ugyanakkor menekültek ezrei fulladnak bele a Földközi-tengerbe. Térbolyult igazságtalanság van a földön, amelyet mi emberek csak tovább fokozunk, de amelyért Isten is felelős. A panaszkodás a szenvedő teremtmények joga a Teremtővel szemben. Ezzel egyszer szembe kell nézni. Isten nem csupán szeretet, ő sötét és katasztrofális is. Mert Isten – biblikusan nézve – végső soron mindenért felelős. Hacsak nem tagadjuk Isten mindenhatóságát. Akkor viszont búcsút kellene mondanunk az istenfogalomnak. Vagy tagadnunk Isten jóságát. De akkor igazán elfelejtjük az egész Isten-ügyet.

Őn azt írja, hogy Isten megbánta a teremtést, és ezért Fiában, a Názáreti Jézusban szolidáris lett az emberek szenvedésével. De ugyanakkor elismeri, hogy „Isten együtt-szenvedése a történelemmel maga is részesedik az emberi élet értelmetlenségében, mert nem vezet semmilyen látható változáshoz”. Ezt az értékelést nemigen lehet megcáfolni. Tehát csak a remény marad?

Az az elképzelés, hogy az értelem és a hit kölcsönösen feltárja egymást, érvényét veszítette. Annyi minden szól a jó Istenbe vetett hit ellen. A keresztény hit nem tesz értelmesebbé semmit, ami értelmetlen, de az érte-

lem és a tapasztalat ellenére arra bátorít, hogy ha Istenről beszélünk, akkor fogadjuk el a jóra irányuló végtelen dinamikát. Spirituálisan úgy történik ez a paradox elfogadás, hogy ok nélkül dicsőítjük Istent. Igen, a vallási odaadás aktusa a remény aktusa.

De ennek a lépésnek a megtételére sok ember nem, vagy már nem képes. Hiszen létezik számos humanista, ateista és agnosztikus, akik szintén egy jobb világért dolgoznak. De ezek az emberek nem képesek, vagy már nem képesek hinni abban az Istenben, aki fölötté áll minden szenvedésnek, és mindenható, ahogyan ön érvel.

Ezt is megértem. Sok ember ma már nem képes személyisége vitális síkján hinni Istenben. De ugyanezen a vitális síkon én olyan tapasztalatokkal érvelek, amelyek szeretetből fakadóan meghaladják azt, amit meg lehet érteni és el kell szenvedni – például amikor sokan párbeszédet folytatnak elhunyt szeretteikkel. A vallások alapvető belátása, hogy létezik egy jó transzcendencia, amely meg fog menteni minket, embereket. Ezzel kapcsolatban a kereszténység abból indul ki, hogy Jézus Krisztusban Isten egészen közel jött hozzánk, emberekhez, és a saját testében szenvedte el és bírta ki, amit nekünk is el kell szenvednünk. Ő még a reményt is elveszítette a kereszten. Ennél több nincs a birtokunkban Isten szeretetének bizonyítására. De az igen sokat számít majd, amikor a Tehetetlen egyszer a Mindenható lesz.

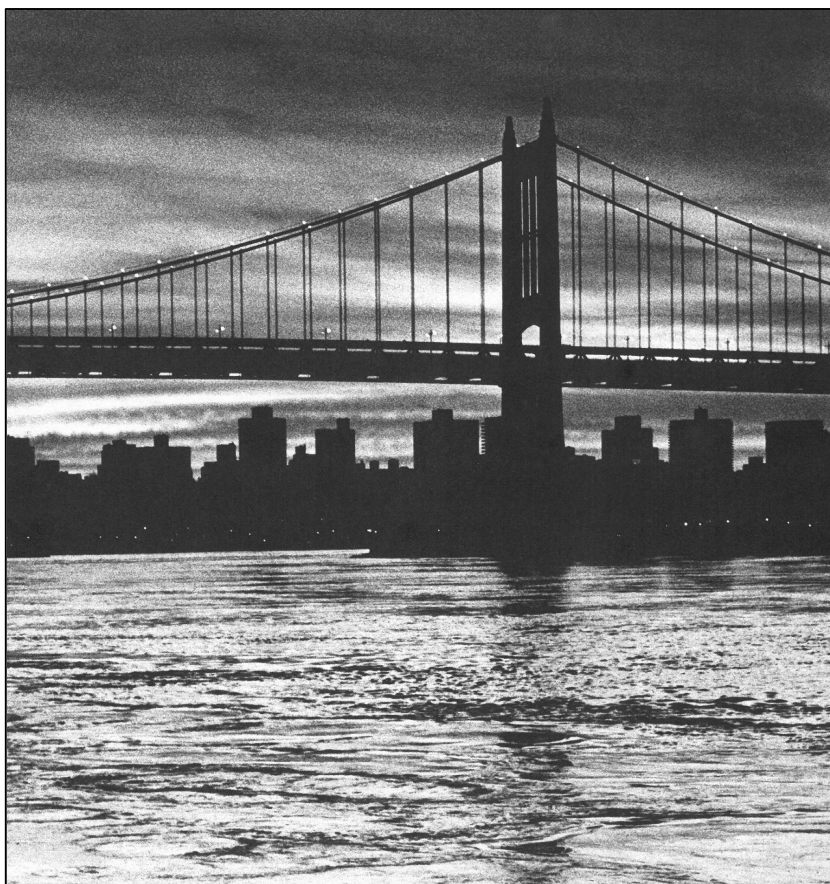
Ez újfajta módja a túlvilággal való vigasztalásnak?

Éppen hogy nem. Mert annak az elképzelésnek, hogy Isten a történelem végén beavatkozik – mivel számára nem közömbös, hogyan élünk itt –, éppen az a rendeltetése, hogy itt és most növelje erőnket a szolidaritásra és az emberséges viselkedésre.

Őnt idézem: Isten szeret és haragos. Jónak és rossznak tapasztaljuk őt. Jobban rejtőzködik, mint amennyira kinyilvánítja magát. Az ember – akárcsak Jézus – megtapasztalja Istenben való elrejtettségét, és egyidejűleg az Istentől való elhagyatottságát. A teológia azt mondja, hogy az istenképben paradoxonok vannak. Egy ateista viszont azt fogja mondani: Ezek ellentmondások, amelyeket nem lehet összeegyeztetni.

Nem is lehet őket összeegyeztetni, hanem csak – totálisan elképzelhetetlenül – magának Istennek a végtelenségében, anélkül hogy enyhítenénk a szörnyű ellentéteket. Nem is kell elhinnie senkinek sem. A hit nem feltétele annak, hogy Isten szeressen minket. Az a fontos, hogy párbeszédet folytassunk gondjainkról és reményeinkről. Arról van szó, hogy valóban belemerüljünk emberi tapasztalataink rettenetes mélységeibe, és eközben – ezeket figyelmen kívül nem hagyva – tekintetbe vegyük a vallási dimenziót is. Fontos, hogy útitársai legyünk az embereknek, akkor is, ha nincsenek válaszaink, vagy látszólag ellentmondásos válaszaink vannak. A keresztény hit szerint pontosan ezt teszi maga Isten Krisztusban, egészen a kereszten elhangzott jajsaváig.

Akkor végső soron arról van szó, hogy minden „jóakarátú” emberrel együtt síkraszálljunk a társadalmi-politikai struktúrák és az egyéni hozzá-

állások megváltoztatásáért annak érdekében, hogy ártatlanok ne váljanak áldozatokká?

Pontosan erről van szó. És hiszem, hogy csak az a hit adhat belső tartást az emberekkel való szolidaritáshoz – a politikai diakóniában is –, amely szembenéz a rossz tapasztalatokkal és a hit tehetetlenségével is. Mert éppen ez az elkötelezettség kíván gyakran többet, mint amennyit a saját erőnk biztosít. Az a reményem, hogy a hit pótlólagos erőt nyújt az embertársias viselkedéshez, azért is, mert megóv a rezignációtól és attól, hogy erőszakot alkalmazzunk.

Sok ember – köztük sok keresztény is – küzd a személyes Isten képével. Naivnak tartják ezt a képet, és szívesebben beszélnek egy energiáról, a szeretet mindent átfogó energiájáról is. Sokan emiatt sem tudnak mit kezdeni az utolsó ítélettel. Ön azonban ragaszkodik a személyes Istenről alkotott elképzeléshez. Miért?

Nem tudom elképzelni Istent a saját emberi szintem alatt. Olyan isteni létről van szó, amely kapcsolatban áll önmagával. Továbbá mivel a szeretet mindig összekapcsolódik valamilyen irányultsággal – például az igazságságra vagy a megmentésre irányul –, szeretném, ha ezt az irányultságot továbbgondolnánk a végtelen irányában. Istenben megvan az akarat az emberek megítélésére és megmentésére. Azoknak az istenképeknek, amelyek kritikusan látják a személy fogalmát, megvan a jogosultságuk, ha egocentrikusan fogjuk fel a személyességet. Azt, ahogyan mi megéljük és megtapasztaljuk a személyességet, Isten összehasonlíthatatlanul és végtelenül meghaladja. Ebben az értelemben Isten személy feletti.

A szeretet folyamatszerű történés (is) az emberek között. Ha Istent végtelen szeretetenergiaként fogjuk fel, akkor ennek alapján is el lehetne képzelni egy olyan

utolsó ítéletet, amely még egyszer szembesíti egymással az áldozatokat és a tetteseket.

Amikor az ítélet Istenéről van szó, akkor újból és újból szertefoszlik minden emberi elképzelés és fogalom. Bár itt kényszerűen kijelentő mondatokban beszélek, de ezek lényegüket tekintve a remény mondatai. Minden mérhetetlenül másképpen történik majd, de szilárdan hiszem, hogy ezeknek a képeknek és elképzeléseknek a megmentő irányra helytálló.

Az, hogy ragaszkodik az utolsó ítélet elképzeléséhez, összefügg-e az ön teológiai fejlődésével?

Nagyon is. Tanulmányaim idején gyakorlatilag nem kerültem kapcsolatba a diakónia területével. Ezért a teológiai gondolkodásomban bekövetkezett diakóniai fordulatról beszélhetek; ez az 1980-as évek elején kezdődött, amikor előtérbe került az AIDS problematikája. Akkoriban érzékenyebbé váltam az emberek szenvedésére, az ártatlan áldozatokra, és ezáltal az igazságság kérdéseire is – a politikai igazságságot is beleértve –, ahogyan azt a politikai teológia és a felszabadítási teológia feldolgozza. Az utolsó ítélet képe a halálon túlra nyúlóan fölerősíti a diakónia és a szolidaritás jelentőségét és sürgető voltát.

Az ön keresztény egzisztenciájának ismertetőjegyeit tehát összefoglalva így lehet megfogalmazni: düh és panasz, remény és vágyakozás? És ezen belül a tettekben megmutatózó (felebaráti) szeretet?

Igen, így lehetne mondani.

Hartmut Meesmann

Forrás: Publik-Forum, 2014/17

Ottmar Fuchs 1945-ben született, és 2014-es nyugdíjazásáig a gyakorlati teológia professzora volt a Tübingeni Egyetem Katolikus Teológiai Fakultásán.

Álom egy másfajta temetőről

Ébren álmodtam: láttam egy temetőt, amelyben minden az ÉLET-ről szólt.

Nem nyikorgó, rozsdás vaskapun kellett belépni: a határvonalat jelölő élősövény folytonossága néhány méterre megszakadt, ez jelentette a bejáratot. Az élő kerítést az adott vidéken őshonos bokrok, cserjék alkották, amelyek tavasszal a madárdaltól, nyáron a madárfiókák csicsergésétől voltak hangosak, egész évben menedéket, télen pedig táplálékot nyújtottak az ég szárnyas lakóinak.

Beljebb lépve úgy vélhette a látogató, hogy a kinti virágos mező folytatódik ezernyi színes virágával, méhcsalogató, mézillatú levegőjével – ami a lényegét illetően igaz is volt! –, csak a szerény fejfák mutatták, hogy itt az e világi életből eltávozott személyek halandó része van elföldelve.

Ahogy a fából készült tájékoztató jelzések nem tartalmaztak semmilyen mesterséges anyagot (csapolással készültek), úgy a környezetükből kissé kiemelkedő sírhalmokon sem lehetett látni sem pöffeszkedő, rideg kőtáblákat, sem giccses, környezetszennyező művirágokat, műkoszorúkat, és a poshadó vízben rothadó virágok orrfacsaró bűze sem tette kellemetlenné az ott tartózkodást, mint más temetők esetében.

Nem kellett szemétyűjtők sokaságát elhelyezni a bejárat környékén, mert a felszín alatt és fölött is csak könnyen lebomló, természetes anyagok fordultak elő,

amelyek harmonikusan illeszkedtek a természet örök körforgásába.

Amikor valakinek a testét (legbelső földi ruháját) eltemették, nagyon vigyáztak arra, hogy a gyeptéglák visszakerüljenek korábbi helyükre, hogy az eredeti növényzet a lehető legkisebb mértékben sérüljön, hogy továbbra is összefüggő maradjon, s így ne adjon teret a gyomnövények megjelenésének. Amikor a virágok már megérlelték magvaikat, gondos kezek tevékenysége nyomán szénává alakultak, amelyet a temető sarkában egy lábakon álló boglyában gyűjtöttek össze, s aztán valamely jószág tartó gazdának ajándékoztak.

A sövény közelében néhány terebélyes fa is állott, alattuk kezeletlen deszkákból ácsolt padok: a hozzátartozók ezeken megpihelve, a madárzengés és a méhzümmögés által kézzelfoghatóvá lett igéző csöndben átélhették a teremtet világot teremtő világot teremtő jelen van a Teremtésben, végiggondolhatták, hogy a világot nem a vak véletlen irányítja, hogy isteni részünk a földi tapasztalatszerzés után sem szűnik meg létezni, mert halhatatlan, hogy az elmúlás csak látszat, s ami valóság, az az élet: az ÉLET!

Zámbó Zoltán